

A szürrealista mozgalom Dalitól Magritte-ig

Ezzel a címmel, *Válság és újjászületés 1929-ben* alcímmel nyitott meg a Magyar Nemzeti Galéria a párizsi Pompidou Központtal karöltve egy reprezentatív tárlatot a Budavári Palotában. Az időszaki kiállítást a francia intézmény igazgatóhelyettese, Didier Ottin-ger, a szürrealizmus világszerte elismert szakértője, valamint Marie Sarré és Kovács Anna Zsófia, a Szépművészeti Múzeum 1800 utáni Nemzetközi Gyűjteményének vezetője közösen rendezte. A százhusz festmény, grafika, szobor, fénykép, film- és egyéb kiegészítő dokumentum kisebbik hányada a madridi Museo Thyssen-Bornemisza s a kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeum kölcsönzése, de magángyűjteményekből is válogattak anyagot. Ennek köszönhető, hogy a közismert és világszerte népszerű remekművek mellett most eddig ismeretlen vagy ritkán látott alkotások is a szélesebb nyilvánosság elé kerültek.

Középpontban a nagy gazdasági világválság el- lentmondásokkal teli esztendeje áll, amely a szürrealista mozgalom történetének is eseménydús időszaka. Már az első teremben otthonosan érezheti magát a hazai látogató, mivel a francia fővárost az akkoriban ott élt magyar fotográfusok – a budapesti születésű André Kertész és az erdélyi származású Halász Gyula, művésznevén Brassai – fekete-fehér felvételeivel idézik fel. Ekkor jelent meg „a fény városában” a katalán Salvador Dalí, aki Luis Buñuel oldalán annak az első szürrealista filmnek (*Andalúziai kutya*) alkotója volt, amelyből a szüntelen vetítésen láthatunk meghökkenítő részleteket.

A tárlat második részében megismerkedhetünk a szürrealizmus előzményeivel, a dada nonkonformista mozgalmával. Olyan jeles képviselői révén kapunk ízelítőt, mint Francis Picabia (lásd *A maszk és a tükör 1930-45 között* készült, olajjal farost lemezre festett ovális kecske-álarcát), a fotós Man Ray vagy az eleinte példaképnek tekintett metafizikus festő, Giorgio de Chirico.

A harmadik részleg két főszereplője Max Ernst és Joan Miró. Előbbitől az olaj-vászon *Khimaira (1928)* előtérben kiterjesztett szárnyú, karmos-karvalycsőrös-emplős sasmadara, illetve mögötte a szelíd galamb hófehér árnyképeinek szín- és formaellentétét említhetjük, továbbá *A vízbe fulladt ember elegáns gesztusa (1929)* vágott és ragasztott papír kollázsát. Mirótól az azonos technikájú *Festmény (1930)* amőba-formájú körvonalba zárt, laza ecsetvonásokkal felvitt „táját” hozhatjuk fel példaként. Talán az eddigiekből is kiderül, hogy a szürrealista mozgalomra az új témák felfedezése mellett jellemző volt az újfajta alapanyagok és alkalmazott technikák beveté-

Salvador Dalí: Szimbolikus működésű skatalogikus tárgy (*Gala cipője*) 1931/73 Credit: Centre Pompidou, MNAM-CCI/Georges Mageditchian/Dit. RMN-GP copyright Salvador Dalí, Fundació Gala-Salvador Dalí

se is, gyakorta hosszadalmas címadásaik pedig hol sokkolók, hol líraiak, hol filozofikusan elgondolkodtatóak vagy mosolykeltők voltak.

A negyedik fejezet főhőse Salvador Dalí, aki 1929 tavaszán bukkant fel Párizsban, de ősszel már önálló tárlattal mutatkozott be a képzőművészet iránt érdeklődő közönségnek. Ebből az időből való a *Láthatatlan alvó nő, ló, oroszlán (1930)* vászna, amely minden festőisége és költőisége mellett tömény erotikát áraszt, egyben bőséges muníciót szolgáltat beható pszichoanalitikus szakmai elemzésekre is. A *Szimbolikus működésű skatalogikus tárgy (Gala cipője)* 1931/1973 életre szóló szerelmének s ihlető múzsjának állít emléket harsány és ledér módon. A magas sarkú piros bőrcipőből, faállványból és fémhuzalokból, lábbeliket ábrázoló papírreprokból, s különféle tárgyakból (üvegpopó, fakanál stb.) összeállított installációjával. Egy évtizeddel később, a második világháború közepette meglepően békés idill az *Álom, melyet a gránátalma körül repkedő méh váltott ki egy pilla-*

nattal az ébredés előtt (1944). Tengerparti sziklaszirten heverő női aktjával, a fölötte cirkuszi mutatványként átugró tigrispárral, továbbá a távolban a gólyalábon álló, hátán vitorlát hordó albínó elefánttal és nem utolsó sorban a mű címadásában is említett, biblikusán jelképes gyümölcscsel. Dalí hatása már akkoriban kimutatható volt kortársa – Yves Tanguy – munkáin is, amit itt most *Négy órákor nyáron, a remény...* (1929) madártávlatú panorámájával szemléltetnek.

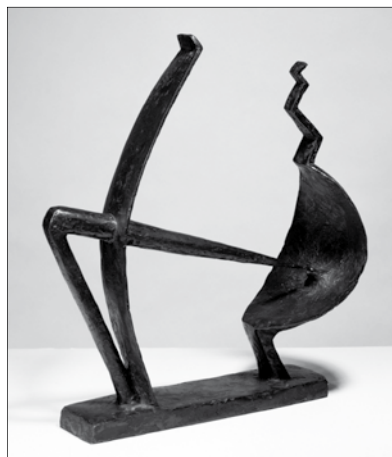
Hiánypótló az ötödik szekció, mely a kevésbé ismert *Le Grand Jeu* (A Nagy Játék) elnevezésű csoportosulás bemutatására vállalkozik. Ennek az alkotóközösségnek működése, épp a baljóslatú évben okozott komoly válságot szürrealista berkekben. Méltatlanul háttérbe szorult szereplője a cseh származású Josef Šima volt, akinek különleges tevékenységével megismerkedni érdekes felfedezés.

A művészet kedvelőinek nem kell viszont külön bemutatnunk a máig világszerte népszerű belga René Magritte jellegzetes világát, amely a hatodik traktust uralja. Az ellentétekre épülő felfogásának kiváló példája olajképe, *A kettős titok* (1927), melyen a rejtelmes Nofretetére hajazó, függőlegesen kettészelt női mellszobor szarkofágszerűen kimerevített, plasztikává kozmetikázott külső maszkjával, illetve ennek hús-vér belsejével, amelynek drasztikussága kórboncnokian valóságos. Nem ennyire krimiszzerű, inkább festőien látványos *A vörös modell* (1935), amelynek bokacsizmára emlékeztető, aprólékosan kidolgozott mezítelen lábával éppúgy kiaknázza az ellentétekben rejlő meglepő hatásokat. Magritte élet-

Pablo Picasso: Futó Minótaurusz

(1928) olaj, vászon Credit: Photo Copyright RMN-Grand Palais (Musée National Picasso-Paris) Copyright Jean-Gilles Berizzi Copyright Succession Picasso

**Alberto Giacometti:
Férfi és nő**

(1928-29) bronz Credit: Centre Pompidou, MNAM-CCI/Service de la documentation photographique du MNAM/Dist. RMN-GP copyright Succession Alberto Giacometti (Fondation Giacometti, Paris et Adagp, Paris)

művének megannyi részlete, lelkiségének lényege nem véletlenül épült be szervesen napjaink harsány popkultúrájába...

A tárlat záróakkordjaként újra „ismeretterjesztő” feladatot vállaltak magukra a rendezők, amennyiben a *Documents* című korabeli művészeti folyóirat és „szürke eminenciása”, a mára szintén feledésbe merült Georges Bataille szerepét ismertetik részletesen. Ez a művészi csoportosulás egyrészt következetesen foglalt állást André Breton vaskalaposan kommunista baráti társaságával szemben, másrészt nem a tudat alatti élményeket és a valóság feletti álmvilágot tárképezték fel, hanem a környező valóság hús-vér realitását. Még akkor is, ha ez olykor elrettentő hatású, máskor pedig töményen érzei kisugárzású volt.

Közben olyan világhírű mesterek remekeiből is ízelítőt kapunk, mint például Pablo Picasso korai, *Futó Minótaurusz* (1928) című vászna, amelyen erőteljes kontúrokat és színmezőket elegyített. A kortárs Alberto Giacometti e festménnyel egyidős, jeleké absztrahált bronz plasztikája, a *Férfi és nő* (1928-29) is helyet kapott a művek között. Olyan kevésbé közismert alkotók felfedezésre váró munkáival is megismerkedhetünk, mint Pierre Roy (*Egy nap vidéken*, 1932) olajképeinek valóban falusias idillt megjelenítő látomása. Ezen az előtér két szélén, itallal telt talpas kristálypoharak mögött nemesi kúria sejlik fel a távoli láthatáron, mint valami délibáb a báránnyelűk alatt. Ennek szöges ellentétéként hat André Masson alkotása, *Az eksztázis* (1938) elvont bronz konstrukciója, a maga meghökkentető és kontrasztos részletelemeivel.

Ez a francia-magyar együttműködésben megvalósult kiállítás megannyi élményt és tanulságot kínál úgy a szakértőknek, mint az avatatlan tárlatlátogatóknak. Amint a kiállítás alcíme nyíltan felvállalja – és előre is jelzi –, az elemzett 1929-es esztendő nemcsak a menthetetlenül bekövetkező bomlás jeleit hozta magával, hanem ennek kedvező következményeként a szürrealista mozgalom erőteljes megújulását is eredményezte.

A Budavári Palota B-épülete földszintjén megnyílt nemzetközi tárlat október 20-ig látogatható.

Wagner István